

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са III научног скупа младих филолога Србије одржаног
12. марта 2011. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

Година III / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Драган Бошковић
доц. др Маја Анђелковић
мр Часлав Николић
Јелена Петковић

Одговорни уредник

проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

проф. др Милош Ковачевић
др Стана Ристић, научни саветник
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Божинка Петронијевић
проф. др Јелена Јовановић
проф. др Тијана Ашић
проф. др Никола Рамић
проф. др Анђелка Пејовић
доц. др Јована Димитријевић-Савић
доц. др Сања Ђуровић
доц. др. Владимир Поломац

Лектура и коректура

Јелена Петковић
Бојана Вељковић
Тања Танасковић

За издавача

проф. Слободан Штетић,

Технички уредник

Ненад Захар

Штампа

Интерагент, Крагујевац

Тираж

150 примерака

ISBN 978-86-85991-39-4

Зборник радова са III научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 12. марта 2011. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година III / књ. 1

Крагујевац, 2012.

УЗ ДВОКЊИЖЈЕ СА III СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА

Резултати са III научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, одржаног 12. марта 2011. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу презентују се научној и стручној филолошкој јавности у ове две књиге.

Сам назив скупа показује да двотомни зборник доноси резултате из две тематско-научних области: из лингвистике и из књижевности. А језик и књижевност и јесу области што одражавају научно-наставну суштину филолошког дела Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Уз то то су научне области из којих се изводе докторске студије на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Због тога је скуп младих филолога нераскидиво повезан са докторским студијама, он је на својеврстан начин и пратилачки и интегрални део докторских студија. На њему, наиме, учествују сви докторанди са прве и друге године докторских студија језика и књижевности. Докторанди са докторских студија само су део, и то мањи, учесника овога скупа. На овоме, трећем по реду скупу младих филолога, с рефератима је учествовало више од сто педесет младих филолога не само из Србије, мада их је са наставних и научноистраживачких институција у Србији било највише. Овај скуп тако пружа ретку прилику да се на једном месту сусретну млади који су или на уласку у научне филолошке воде или су у њих већ увелико закорачили. Овај скуп и јесте посвећен њима, и само њима. Или је можда правилније рећи: овај скуп је њихов и само њихов скуп.

Реферати се овде штампају у два тома, који одражавају дисциплинарну структуру скупа. Први том доноси реферате са секције *Савремена проучавања језика*, а други са секције *Савремена проучавања књижевности*. Сви пријављени и поднесени реферати нису, међутим, нашли места у овим зборницима, него само они који су прошли научну рецензију угледних филолога. Сама та чињеница својеврсни је посредни показатељ научне вредности овде штампаних прилога. Ти прилози, наиме, сведоче о заиста завидном научном нивоу њихових аутора, међу којима има и оних којима су ово први објављени научни радови. Радови штампани у овом двотомном зборнику на одређен начин репрезентују актуелни тренутак савремене филологије из перспективе њених најмлађих научних посленика. Док овај зборник иде у штампу, већ су разаслани позиви за IV скуп младих филолога, тако да је овај скуп, на задовољство како његових организатора тако и његових учесника, већ добио карактер традиционалног. А из вида не треба испустити ни чињеницу да је ово једини скуп ове врсте не само у Србији него и на Балкану.

За реферате и у њима изнесене резултате заслужни су искључиво референти – учесници овога скупа. За организацију скупа најзаслужнији су млади филолози са ФИЛУМ-а, а за штампање овога као и зборника са претходна два скупа заслужан је пре свега ФИЛУМ. И свима се мора одати захвалност, јер без њих ни скупа младих филолога, ни ових двотомних зборника са њега не би било.

О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА III СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА

Прва књига зборника *Савремена проучавања језика и књижевности* са III скупа младих филолога, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 12. марта 2011. године доноси укупно 46 лингвистичких реферата тематски разврстаних у шест поглавља: I. *Дијалектолошка и ономастичка проучавања* (садржи три рада), II. *Морфолошка и твorbена проучавања* (садржи четири рада), III. *Лексикосемантичка проучавања* (садржи осам радова), IV. *Синтаксичка проучавања* (садржи четири рада), V. *Стилистичка и семантичка проучавања* (садржи девет радова), VI. *Примењенолингвистичка проучавања* (садржи осаманаест радова).

Оваква тематска структура лингвистичке књиге зборника показује да су реферати на III скупу младих филолога били готово расподељени у две велике групе. Прву би чинили реферати који су се бавили питањима што припадају свим системсколингвистичким дисциплинама, укључујући ту и она три што репрезентују дијалектологију и ономастику, а другу – реферати контрастивног или методичког типа

Првој групи углавном припадају србистички радови, док другу групу по правилу представљају радови младих филолога који се баве страним филологијама. Тако су се у овом зборнику сусрели критеријуми националне и страних филологија, који су често и интерферирани, посебно у контрастивнолингвистичким радовима. Неспорно је да су сви радови, с обзиром на младост својих аутора – више него завидног научног квалитета. Уосталом, сви су они прошли рецензентску процедуру, у којој су учествовали најеминентнији лингвисти са српских универзитета и института.

Сви радови обухваћени овом књигом зборника доносе квалитет не само у одабиру тема, него и још више у начину њихове обраде. Готово сви аутори врло добро владају различитим лингвистичким теоријама, добро познају актуелна лингвистичка „кретања“ и различите методе лингвистичких истраживања. Користе их и с њима кореспондирају. Зато смо сигурни да ће и ова, уз претходне две филолошке књиге са скупа младих филолога на ФИЛУМ-у у Крагујевцу, наћи своје место не само у српској лингвистици.

Крагујевац, фебруара 2012. годне

Уредници

САДРЖАЈ

Уз двокњижје са III скупа младих филолога / 5
О лингвистичкој књизи зборника са iii скупа младих филолога / 7

I ДИЈАЛЕКТОЛОШКА И ОНОМАСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Мирјана Пеџровић Савић

О пореклу лексике свадбених обичаја и неке њене историјске потврде(област Рађевина) / 15

Тања Танасковић

Мушки надимци у селу Шљивовцу код Крагујевца / 23

Бојана Вељовић

О неким особинама фонетизма говора Тутина и околине / 33

II МОРФОЛОШКА И ТВОРБЕНА ПРОУЧАВАЊА

Драгана Цвијовић

О неким граматичко-семантичким особинама именица на -о у српском језику / 47

Ивана Маринковић, Јована Јовановић

Творбена анализа неких именица из класе етника у српском језику / 55

Ана Ранђеловић

Терминолошко-методолошки проблеми у именичкој префиксацији / 65

Анеџа Спасојевић

Неке морфолошке особености у језику романа *Ходочашће* *Арсенија Његована* Борислава Пекића / 71

III ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Ненад Ивановић

Индивидуална лексика: творбено–семантичке и творбено–стилске одлике индивидуализама у српском језику (на материјалу из Речника САНУ) / 85

Милица Стојановић

Семантика глаголског префикса *пре-* у српском језику / 101

Светлана Слијепчевић

О апстрактној лексици у политичком дискурсу (на примеру концептуализације *Србије*) / 113

Јелена Јанковић

Фитоними од придева *бео* у српском језику / 121

Нађаша Миланов

Семантика глаголског префикса *по-* у српском језику / 141

Јованка Милошевић

Глаголи са значењем ударања у савременом српском језику (лексичко-семантичка анализа) / 153

Данијела Станић

Променљиви придеви са именичком основом који означавају боје / 165

Иван Књижар

О неким колокацијама с именицом *реч* / 175

IV СИНТАКСИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Тијана Крстић

Модалне и временске употребе кондиционала презента у француском и потенцијала у српском језику / 183

Вера Јовановић

О једном типу ситуације у француском језику / 195

Маја Жарковић

Партиципски придјиви као премодификатори именичке фразе / 203

Нађалија Живковић, Каширина Аксић

Формална семантика неких глаголских времена у српском језику / 213

V СТИЛИСТИЧКА И СЕМАНТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Вера Ђевриз Нишић

О кумулацији осамостаљених језичких јединица у роману *Очеви и оци* Слободана Селенића / 227

Јелена Максимовић

Метонимија у новинским извештајима / 233

Слободан Новокмећ

Сликовитост поредбених конструкција у роману *Тврђава* Меше Селимовића / 239

Марија Милосављевић Тодоровић, Марина Сјасојевић

О особеностима огласа на интернет сајтовима намењеним оглашавању / 249

Aleksandra Milčić Radovanović

Administrativna leksika u prevodima romana Ive Andrića na engleski / 257

Соња Миловановић

Језичко-стилске одлике романа *Одбрана и последњи дани* Борислава Пекића (Семантостилистички ниво) / 265

Ауга Шеховић

Рецепција архаизама код говорника српског језика / 277

Кашилин Озер

Номиналне форме ословљавања на факултету / 285

Ана Шарчевић, Ивана Николић

Концептуалне метафоре у српском, енглеском и шпанском језику: локализација унутар универзалног система / 297

VI ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Будимка Ускоковић

МОТИВАЦИЈА ЗА УЧЕЊЕ НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА ИЗВАН
ОКВИРА ОБАВЕЗНОГ ШКОЛОВАЊА / 311

Јулијана Вулешић

Анализа часова немачког језика у крагујевачким средњим
школама са аспекта коректуре грешака / 323

Нађаша Вукајловић

Разлози студената за страх од усменог изражавања на немачком језику / 331

Тјана Кukić

Izostavljanje određenog člana kod učenika italijanskog jezika
kao stranog čiji je maternji jezik srpski / 341

Даница Јерошијевић

Предлози наставника за превод енглеских фразних
глагола са партикулом *off* / 351

Sandra Buljanović

O mogućnostima prevođenja glagolskih vremena, člana i roda s
mađarskog na srpski: primer romana Mora Jokaija *Zlatan čovek* / 367

Катарина Крстић

Невербална комуникација у настави шпанског језика / 379

Марија Станојевић

Бењаминов есеј *Задајтак преводиоца* и његова сродност са теоријом
језика Вилхелма Фон Хумболта – истраживања Крисоле Камбас / 391

Марина Кебара

Психолошке основе лингвистичке теорије Јана Бодуена Де Куртенеа
као пионирски допринос настанку психолингвистике / 397

Данка Синадиновић

Улога различитих компонената мотивације у учењу
енглеског као страног језика код одраслих / 407

Ивана Ђирковић Миладиновић

Афективни аспекти учења енглеског језика као страног / 421

Радмила Сузић, Тијана Дабић

Веза између мотивације за учењем енглеског језика и језичке анксиозности / 431

Соња Хорњак

Фактор мотивације у процесу усвајања страних језика / 443

Маја Марковић

Неки аспекти примене теорије вишеструких интелигенција на
учење енглеског као страног језика у основној школи / 453

Марко Банковић

Утицај енглеског језика на давање назива привредним
субјектима у Републици Србији / 463

Војана Radenković Šošić, Jelena Božović

Улога превођења у настави стручног језика / 469

Миљана Стојковић

„Clickers“ – значај и могућност примене у настави енглеског језика / 475

Катјарина Аксић

Семантичка категоризација глагола са префиксом
раз- и њихови енглески еквиваленти / 481

Аутори / 492

Јелена ЈАНКОВИЋ¹
Београд

ФИТОНИМИ ОД ПРИДЕВА БЕО У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

У раду ће бити презентовани фитоними, који своје порекло воде од просте лексеме *бео* у српском језику. Грађа је ексцерпирана из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске и *Ботаничког речника* Симоновића. Циљ рада јесте представити и описати семантичку структуру датих ботаничких назива. Посматраћемо грађу са синхронијског становишта, међутим рад ћемо употпунити дијахронијским подацима по потреби. Ослонићемо се на досадашње радове и резултате из области фитоллингвистике.

Кључне речи: фитонимија, фитоними, придев *бео*, семантика, мотивација

Увод

Биљни свет окружује човека, који налази различите начине да га именује.

Разноврсне културе народа поседују своју посебну ботаничку номенклатуру, у којој се огледа шареноликост назива биљног света. Стога фитонимија је у лингвистичкој литератури вредна због изучавања историје језика. Богати слој лексике ове лексичке групе у српском језику формирао се разноликим путевима. Постоје бројни начини номинације реалија тог комплекса. Фитоними могу бити непосредно и посредно мотивисани по мирису, укусу, боји (цвета, листа, стабљике, плода итд.), величини, структури, месту или начину раста, времену ницања или цветања, дејству (на примеру коровске лексике југозападне Бачке је описала Шпис-Ђулум, 1995). Н. Богдановић је забележио да „[...] лексика боја својим се значењем и употребом уграђује у многе информације о биљном свету, нарочито о стању у појединим стадијумима вегетације који у боји добијају свој израз“ и да „[...] фитоними најчешће настају по боји плода (белија, белица, белочка, [...]), по боји цвета (бели багрен), по боји коре (белокорка, [...]), по боји дрвене масе (бели/црни габар, [...]) итд.“ (Богдановић 1996: 30).

У овом раду ми ћемо се бавити дескрипцијом лексике биљног света, који је у српском језику именован на основу беле боје. Тачније предмет овог рада је ботаничка терминологија, која представља скуп назива биљака у српском језику, који своје порекло воде искључиво од придева *бео*. Задатак нам је да представимо, опишемо, класификујемо и семантички и творбено анализирамо сакупљену лексику.

Опис грађе

Грађа је ексцерпирана из три речника: *Речника САНУ*, *Речника МС* и *Ботаничког речника* Симоновића. У Речницима САНУ и МС сакупљали смо лексику

¹ Jelena.Jankovic@isj.sanu.ac.rs, enanikolic11@yahoo.com

² Овај чланак је настао као резултат рада на пројекту бр. 178007 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“, који у целини финансира Министарство за науку Републике Србије.

која је означена као ботаничка, тако да се ту нашла лексика дрвета (или деандроними), ливадско и коровско биље итд. У нашој грађи неће се наћи агрикултурни фитоними, као што је лексика везана за повртарство, воћарство и ратарство. Да напоменемо да смо ексцерпирали искључиво изведенице и сложенице, које смо употпунили са потврђеним изразима³. Прикупљени називи идентификовани су латинским називима према Симоновићевом речнику (Симоновић 1959).

Главнина рада представља лексичко-семантичка анализа ексцерпиране грађе, која ће бити подељена у 6 целина: Дрвеће и грмље, Самоникле биљке са цветовима и коровско биље, Траве, Индустријска биљка, Гљиве и Називи без јасне идентификације.

У свакој целини биће абecedним редом нанизани латински називи рода и (или) врсте фитонима са називом фамилије, затим творбено подељени народни називи из српског језика, а након тога налази се коментар са свим значајнијим информацијама, нпр. опис и намена биљке, остали називи битни за нашу анализу, народна веровања и обичаји које је Чајкановић забележио, итд. На крају наведена је мотивација за дате лексеме.

Отежавајућу околност намеће чињеница да се појединачне речи које означавају биљке, а по пореклу од придева бео, често односе на различите биљне врсте (нпр. бели бор је народни назив за неколико врста бора: *Pinus halepensis*, *leucodermis*, *peuce* и *silvestris* или б(ј)елица / билица су називи који се користе за номинацију неколико биљних врсти: *Leontopodium alpinum*, *Poa pratensis*, *Cannabis sativa* mas, *Chrysanthemum* L., *Chrysanthemum segetum* L. и ружу). Са друге стране, постоје биљке које су познате под различитим називима исте врсте или сличне врсте исте фамилије (нпр. највећи број назива имамо за врсту храста *Quercus sessiliflora*, тако имамо изведенице: б(ј)ел, бјелик, б(ј)ељик, б(ј)ељиџ, б(ј)елов, б(ј)ељ, б(ј)ељић, б(ј)ељичак, сложенице: б(ј)елохрастџ, б(ј)елохрастџић, б(ј)елорастџ, б(ј)елорастџић, бјелошум и изразе: бели блаџун, бео млак).

Следећа потешкоћа била је са неким речима, које су изгубиле мотивисаност, тј. постале су индивидуалне и немотивисане, тако да смо у коментарима бележили да ли је јасне или нејасне мотивације.

Затим ту је и проблем фонетске природе:

1. исте лексеме са различитом реализацијом, са гласовном алтернацијом, као што су дублети екавски : (и)јекавски : икавски (нпр. белица / бјелица / билица) или промена к : џ (нпр. бељик и бељиџ), н : х (нпр. белоџун и белоџух), л : љ (бељушина и бељушина, белојка и бељојка);

2. различите дублетне морфолошке форме, нпр. алтернација наставака -ика и -ина (бељушица и бељушина), -ица и -ичица (белица и беличица), алтернација инфикса: -уш- и -еш- (белушина и белешина);

3. синонимија простих са сложеним лексемама (нпр. белолиџа - б(и)јела лиџа, белоџирн - б(и)јели џирн, белонога - бела нога).

Придев бео и бела боја

Придев бео је проста и немотивисана лексема, која се изводи од прасловенског облика *bělъ, běla, bělo. Петар Скок у свом *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* дефинише био / бијел као свесловенски придев из прасловен-

3 Због ограничене величине рада нисмо били у могућности да наведемо велики број израза, у којима је први члан придев бео, а којима се именују многобројне друге врсте биљака.

ског доба и реконструише индоевропски корен *bhē- односно *bhō- / *bhā-, који је значео „светлети се“ и закључује да се словенско и балтичко значење *беле боје* развило из „светлости, сјаја“ (Скок I: 152 s.v. *bio (bijel)*, в. још СП 1974: 238 s.v. *bělъ*, ЕССЈА 1975: 79-81 s.v. *bělъ(jǫ)). Више о овом придеву у раду „*Семантичка анализа деривата придева бео*“ Јелене Јанковић (у штампи).

Бела боја је фреквентна када је реч о мотивацији за именовање многобројних родова и врсти биљака, што ће показати и следећа анализа. Потврђују то и радови лингвиста, нпр. Недељко Богдановић је анализирао биљну лексику (из говора села Бучум, на југоисточној периферији српског језика), која се именује на основу боје и дошао је до закључка да су најбројније: „Основне боје [...] **бела** и **црна**, а за њима биљу иначе својствена **зелена**. Остале боје су у мањини.“ (Богдановић 1996: 28).

Великом броју фитонима као мотивациона база послужила је непосредно бела боја биљке или неког дела биљке, као што су цвет, стабљика, лист, семенка, плод, кора итд. Тако Речник САНУ бележи под одредницом *бео* да се тај придев употребљава за описивање биљака које имају цвет беле боје и које доносе плод светле боје и за именовање самог таквог цвета. У нашем раду налази се један пример, гљива *Lactarius piperatus*, која је посредно добила назив по белој боји млечног сока, који се налази у плодносном телу те гљиве.

Бела боја се обично повезује са *црном бојом* и чини контрастивни пар, јер се налазе на крајњим тачкама светло-тамне скале, *бело* је на апсолутном крају нарастајућег светлог, а *црно* на другом апсолутном крају нарастајућег тамног (више о томе код Ивић 1993 и Шуберт 1998). Тако *бело* не именује само белу боју, већ служи и за именовање најсветлије колористичке нијансе, што видимо код Словена када се повезује са светлошћу, небом и носи позитивну оцену, док *црна* са тамом, проклетством и везује се за негативну оцену. Опозиција ових боја служи за поларизацију појава као што су: тамно-светло, мушко-женско, десно-лево, горе-доле итд. (Шуберт 2001).

У ексцерпираној грађи такође налазимо називе одређених родова и врсти, који учествују у грађењу опозитивних парова. То је приметио Н. Богдановић, који каже да „У извесним случајевима на основу боје образују се паралелизми: **бели/црни** дуд, **бели/црни** габар, и даље: **бели/црни/зелени** лук; [...] Према **бели** багрен, постоји само багрен. Паралелизам образују и фитонимске изведенице: **беље/црње**.“ (Богдановић 1996: 30). Бошњаковић напомиње „да је бела боја увек један од неизоставних детерминатора опозитивних парова (*бела влаш* : *црвена влаш*, *бели куруз* : *жуџи куруз*, *бели зубан* : *црвени зубан*, *бели сџоданац* : *црвени сџоданац*, *бела силберица* : *џлава силберица*).“ (Бошњаковић 1998: 56).

Симболика беле боје је карактеристична у народној култури по сакралности, чистоти, плодности, светлости, а такође у вези је са представама о оностраном свету и демонским бићима, јер је у прошлости код Словена била знак жалости. Такође бела боја је знак старости и телесне изнемоглости. Посебна је тријада *бело - црвено - црно*, јер имају заштитна својства и користе се као апотропеји, док опозиција *бело* : *црно* означава боје које се налазе на поларним тачкама спектра боја и зато се налазе у бројним паровима, нпр. *мушки* : *женски*, као што имамо код конопље, да се називи од придева *бео* користе искључиво за номинацију мушког струка конопље. Црна боја у народним веровањима има магичну заштитну моћ против демона, духова и урока (СМР 48, СМ 43).

Лексичко-семантичка анализа

– Дрвеће и грмље:

– 1. „*Carpinus betulus* L. из ф. *Corylaceae*; граб“ (Симоновић 1959: 101, Вајс 2003: 66)

Сложенице: б(ј)елограб / билограб (Шулек 1879: 17, Симоновић l.c., РСАНУ, РМС, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*)), белограбрица (Симоновић l.c.); изрази: бели граб, б(и)ели граб (id.ib., Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*));

2. „*Carpinus orientalis* L. из ф. *Corylaceae*; кукрика, црни граб“ (Симоновић l.c.)

Сложеница: бјелограбић (id.ib.);

Коментар: Други називи за *Carpinus orientalis* L. су: црни граб, црни з(р)абар, црнограбрица, црнограб, црнограбић и црнограбрица (id.ib.). Листопадне врсте *Carpinus betulus* „граб обични, граб бели“ и *Carpinus orientalis* „бјелограб, бјелограбић, кукрика“ имају танку, глатку, светлосиву кору, док врста *Ostrya carpinifolia* „граб црни, хмељаст“ има сјајномаслинасту кору или црвенкасто-смеђу, а старија стабла су тамносмеђа (Шилић 1990: 60, 61, 57). Чајкановић каже да је граб у старој религији вероватно имао велики углед и божанско поштовање, али је временом изгледео (Чајкановић 1985: 81-82). Закључујемо да се мотивација вршила по кори и да по томе постоји опозиција бело : црно, тј. бели и црни граб.

– „*Myrtus communis* L. из ф. *Myrtaceae*; мирта, мрча“ (Симоновић 1959: 313, Вајс 2003: 90-91)

Сложеница: бјеломрча (Симоновић l.c., РСАНУ);

Коментар: Мирта је зимзелено средоземно дрво или грм, тамнозеленог лишћа и белих цветова, пријатног мириса, чији се листови и плодови (бобице) употребљавају у медицини и козметици (РСАНУ). Дрво има светло-црвенкасту, касније пепељасто-сиву кору, која се љушти у дужим танким љускама. Плод је модрикасто-црн, ретко бео. У хортикултури се разликује већи број облика, према величини, облику и боји листова (Шилић 1990: 126). Са великом сигурношћу можемо рећи да је мотивација ове лексеме по боји белих цветова.

– 1. „*Pinus halepensis* L. из ф. *Abietaceae*; алепски бор“ (Симоновић 1959: 357, Вајс 2003: 82-83)

Изрази: б(и)ели бор (Шулек 1879: 15, Симоновић l.c., РСАНУ);

2. „*Pinus leucodermis* L. из ф. *Abietaceae*; муника“ (Симоновић l.c.)

Изрази: бијели бор (Симоновић l.c., РСАНУ);

3. „*Pinus peuce* L. из ф. *Abietaceae*; молика“ (Симоновић l.c.)

Изрази: бели бор (Симоновић l.c.);

4. „*Pinus silvestris* L. из ф. *Abietaceae*; бели бор“ (Симоновић 1959: 358, Вајс 2003: 82-83) Сложенице: б(ј)елобор: На Злагибору има доста белобора (Шулек 1879: 13, Симоновић 1959: 388, РСАНУ, РМС, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*)), б(ј)елоборов „који припада белом бору, који је од белог бора“: У ужичком округу ... находе се велике просторије ... наших најлепших, често смрчевих, црно и бело-борових шума, б(ј)елоборје coll. (РСАНУ); изрази: б(и)ели бор (Симоновић 1959: 358, РСАНУ, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Постоји и црни бор „планинска врста бора, *Pinus nigra*, мрко-сивог стабла, претежно на кречном тлу, са дужим, јаче зашиљеним иглицама“ (Симоновић l.c., РСАНУ), црвени бор „исто“ (Симоновић l.c., РСАНУ) и црни бор „муника“ (Симоновић l.c.). *P. halepensis* је приморска досељена врста бора,

кривога стабла, високог до 16 метара (РСАНУ). Код Шилића *алейски били бор*, *P. halepensis*, има у младости сивкасту и глатку кору, која касније постаје црвенкастосмеђа и избраздана, пупови су са тамним љускама, по ободу бели, иглице има светлозелене, а шишарке су зелене, а касније црвенкастосмеђе и на крају посиве. *P. leucodermis* добио је лат. назив по белкастосивој кори у младости, која касније постаје пепељастосива, док шишарке у првој години имају карактеристичну тамнољубичасту боју, тако да код Шилића ова врста се зове *муника*, *црна мура*. *P. reisse*, *молика* или *бијела мура*, такође има сивкасту кору у младости, пупове са беличастим рубом и сивозеленкасте иглице. *P. silvestris*, *обични бијели бор*, има светлозелену крошњу и иглице и светлосмеђе шишарке. *P. nigra*, *црни бор*, има тамнозелене иглице у беличастом рукавцу, шишарке су са доње стране чађавоцрне, за разлику од *P. leucodermis*, која има смеђу доњу страну љуске (Шилић 1990: 23, 18, 22, 19, 17). Код Чајкановића налазимо да су народна веровања о бору као истакнуто сеновитом дрвету. С једне стране бор се јавља у мотиву везаног за убијене или погинуле невинне особе или несрећне љубавнике или као оличење але или виле, а с друге стране бор може бити божанство, посебно они борови које је посадила нека велика личност и за таква дрва везани су култови, представљају светиње и не смеју се сећи. У народној медицини се користи борова водица, смола и изданци (Чајкановић 1985: 38-40). Такође види етимологију ових назива у ЕРСЈ 2008: 149 s.v. бео. У овом случају мотивација се вршила по кори и изгледу, као и да постоји опозиција *бело* : *црно*, тј. *бели* и *црни бор*, можда због изгледа и боје коре и шишарки или због бројних народних веровања.

– 1. „*Quercus cerris* L. из ф. *Fagaceae*; цер, врста храста“ (Симоновић 1959: 388, Вајс 2003: 72)

Сложеница: *б(ј)елоцер* Херц. (Симоновић l.c., РСАНУ); изрази: *бијели цер* (Симоновић l.c.);

Коментар: Листопадно дрво има сивкасту кору, која има упадљиво црвенкасте бразде, листови су тамнозелене, а на наличју пепељасте боје (Шилић 1990: 48). У српским народним веровањима цер је значајно дрво, пре свега као пандан бадњаку (узима се церова гранчица на Бадњи дан), и као демонско и сеновито дрво које се користи код врачања, али и у народној медицини, нпр. када жена има бело прање (Чајкановић 1985: 242-243, 296). Мотивација је највероватније због листава.

2. „*Quercus ilex* L. из ф. *Fagaceae*; хрст, црника, чесвина“ (Симоновић l.c., Вајс 2003: 72-74)

Изведенице: *б(ј)ел* (Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)елов* adj. „који припада белу, који је од бела“, *б(ј)еловача* „белова мотка или грана“ Дучаловићи (РСАНУ, РМС), *б(ј)еловина* „белово дрво“ Златибор (Вук, РСАНУ, РМС);

Коментар: Други називи: *црника*, *црника*, *зелени хрстџ*, *зимзелени хрстџ* (Симоновић 1959: 388). Зимзелено дрво, *црника*, са сивом, глатком кором у младости, која је касније тамносива и испуцала са тамним љускама, листови су тамнозелени, а на наличју белкасти или жућкасти (Шилић 1990: 52). О храсту код Чајкановића види даље под бројем 5 (*Quercus sessiliflora*). Да поменемо још, с обзиром да ова врста носи назив и *зелени хрстџ*, да Чајкановић наводи једну „етимолошку скаску“ у селу Пољици, у Херцеговини, у којем има једно место које се зове Зелени Дуб, по високом зеленом храсту. „Прича се да је под тим храстом заклано једном двоје невинне деце, па је нож којим су заклана обрисан о дрво, и од тога је доба оно зелено и лети и зими“ (Чајкановић 1985: 242). Такође види ети-

мологију ових назива у ЕРСЈ 2008: 238-240 s.v. бијел. Ови називи су мотивисани по листовима и кори, а забележена је опозиција *бело* : *црно* : *зелено*.

3. „*Quercus lanuginosa* L. из ф. *Fagaceae*; медунац“ (Симоновић 1959: 389)

Израз: *бел габ* (Симоновић l.c.);

Коментар: Листопадно дрво са сивопепељастом кором и листовима који су на наличју сивозелени и маљави (Шилић 1990: 50). Мотивација је као у претходном случају по кори и листовима.

4. „*Quercus robur* L. из ф. *Fagaceae*; храст, лужњак“ (Симоновић l.c., Вајс 2003: 74-75)

Изведенице: *бељиџ*, *бељик* (Симоновић l.c.);

Коментар: Листопадно дрво са светлосмеђим жиром и са пуповима, који су покривени бројним светлосмеђим љускама (Шилић 1990: 47). Мотивација је можда због изгледа дрвета, због боје жирева, пупова и љуски.

5. „*Quercus sessiliflora* Salisb. из ф. *Fagaceae*; храст, љутик“ (Симоновић 1959: 389)

Изведенице: *б(ј)ел* (Вук, Шулек 1879: 17, Симоновић l.c., РСАНУ, РМС, Скок 1: 152a s.v. *bio* (*bijel*), ЕССЈА 1975: 84-85 s.v. **běľъ*(*ъ*)), *бјелик* (Симоновић l.c., РСАНУ, РМС), *б(ј)ељик* (Шулек 1879: 13, Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)ељиџ*: Шуме су по нижим странама Копаониковог подгорја састављене из обичног нашег шумског дрвећа (цера, границе, бељига, граба) (Шулек 1879: 13, Симоновић l.c., РСАНУ, РМС, Скок 1: 153b s.v. *bio* (*bijel*)), *б(ј)елов* m. (РМС), *б(ј)ељ* (Шулек 1879: 17, Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)ељић* НП (Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)ељичак* dem. (РСАНУ), *б(ј)елов* adj. „који припада белу, који је од бела“, *б(ј)еловача* „белова мотка или гра-на“ Дучаловићи (РСАНУ, РМС), *б(ј)еловина* „белово дрво“: Раствина је од три врсте: бјеловине, кора јој је бела ... церовина ... лужњак Златибор (Вук, Шулек 1879: 18, Симоновић l.c., РСАНУ, РМС), *б(ј)ељиков* „који припада бељику, који је од бељика“, *б(ј)ељиковина* „бељиково дрво“: Шума је букова, а у Жљебурици има и горуна (бељиковине) — Грмовом гором зову овде [у Качеру] церовину, бељиковину и граничевину (РСАНУ); сложенице: *б(ј)елохрасћ* / *б(ј)елохрасћиић* (Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)елорасћ* Лика (РСАНУ), *б(ј)елорасћиић* Лика (Симоновић l.c., РСАНУ), *бјелошум* ЦГ (Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)елохрасћивина* „дрво белог храста“, *б(ј)елорасћивина* „исто“: Бјелорастовина је тврђа од сладуновине Лика, *бјелошумов* adj. „који се односи на бјелошум“: Уз бадњаке се исцијепи и доста бјелошумовијех дрва (РСАНУ); изрази: *бели блаџун*, *бео млак* (Симоновић 1959: 388);

Коментар: Листопадно дрво са беличастосивом кором (Шилић 1990: 46). Други називи су: *црни габ*, *црни храсћ*, *црника*, *црнок* (Симоновић l.c.). Види етимологију у ЕРСЈ 2008: 238-240 s.v. бијел. Храст код Срба има велико поштовање, сматран је за божанство и везани су за њега и његове гранчице бројни култови. Такође се користи у народној медицини као лек за многобројне болести. Међутим у неким веровањима храст је и демонско, сеновито дрво, у коме може да живи ала (Чајкановић 1985: 240-242, 295-296). Мотивација је по кори, као и опозиција *бело* : *црно*.

– „*Sambucus nigra* L. из ф. *Caprifoliaceae*; зова“ (Симоновић 1959: 417)

Изведенице: *б(ј)елика* Далм. (Симоновић l.c., РСАНУ, Скок 1: 153a s.v. *bio* (*bijel*); Ђокић 2003), *б(ј)еликовина* (РСАНУ, Скок 1: 153b s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Види етимологију ових назива у ЕРСЈ 2008: 239 s.v. бијел. Остали називи ове врсте су: *врна базга*, *црна зова*, *црна зовика*, *црни базаџ*, по црном плоду, док је *S. racemosa* L. *црвена зова*, по црвеном соку плода (Симоновић 1959: 313, уп. Шилић 1990: 173). Зова је листопадно шибље белог цвета и црног пло-

да, које се употребљава у лекарству (РСАНУ). Код нас и код других народа то је демонско дрво и на њему бораве виле, а по расцветаним зовама виђен је и ђаво. Посебно се користи у врачањима око стоке, посебно над кравом да *дозове* млеко. Такође има широку примену у народној медицини, нпр. цвет од зове се користи као лек од грудних болести и главобоље, семе у белом вину се пије против заптивања итд. (Чајкановић 1985: 102-104). Са великом сигурношћу закључујемо да су називи мотивисани белом бојом ситних цветова, а забележена је и опозиција *бело : црно : црвено*.

– 1. „*Tilia tomentosa* Moench из ф. *Tiliaceae*; бела липа“ (Симоновић 1959: 469, Вајс 2003: 104-105)

Сложеница: *б(ј)елоплића* (Симоновић л.с., РСАНУ); изрази: *б(и)ела лића* (Симоновић л.с.);

2. „*Tilia cordata* Mill. из ф. *Tiliaceae*“ (Симоновић л.с.)

Израз: *бијела лића* (Симоновић л.с.);

Коментар: Други називи за *Tilia tomentosa* су: *сребрна лића*, *сребрнаста лића* (Симоновић л.с.), *Tilia platyphyllos* Scop., *липа*, носи назив и *црна лића*, *дивља лића*, *јалова лића* итд. (Симоновић л.с.). *Tilia cordata* је листопадно дрво са листовима који су тамнозелене боје на лицу, а светлозелени на наличју, а цветови су жућкастозелене боје, а *Tilia tomentosa* се одликује тамнозеленим листовима, а сребрнастог, беличастог наличја (Шилић 1990: 81, 82). Код Словена липа се сматра све до данас да је свето дрво, о њој се причају легенде и корисна је као апотропајон. „О високом религијском значају л. сведочи и чињеница да се од ње изводи »живи огањ«, који се употребљује за обнављање ватре, за лустрацију људи и стоке, и за лек од многих болести“ (Чајкановић 1985: 166). Међутим липа се радо сади по гробљу, што је доказ да је такође сеновито дрво (id. 164-168). Мотивација је вероватно по цвету и/или листовима, а забележили смо постојање опозиције *бело : црно*, тј. *бела* и *црна лића*.

– **Самоникле биљке са цветовима и коровско биље:**

– „*Adenostyles albifrons (alliariae)* из ф. *Compositae*“ (Симоновић 1959: 10)

Сложенице: *белобрек* (РСАНУ), *белобрек* (Симоновић л.с.), *белобрешка*, *беликар-шрава* (Симоновић л.с., РСАНУ);

Коментар: Дате лексеме, за украсну планинску зељасту врсту, није јасан други део сложеница и какве има везе ова врста са белом бојом, види етимологију у ЕРСЈ 2008: 238 s.v. *бијел* и 3: 113 *белобрек*. Као и латинска сложеница *albifrons*, која је састављена од назива *albus* „бео“ и *frons* „чело, лице, образ, предња страна, фронт, први поглед“, и код нас ове лексеме су састављене од придева *бео*. Ипак нејасне је мотивације.

– 1. „*Althaea* L. из ф. *Malvaceae*“ (Симоновић 1959: 25, Вајс 2003: 165-166)

Изрази: *б(и)јели слез* (id.ib.);

2. „*Althaea officinalis* L. из ф. *Malvaceae*; бели слез“ (id.ib.)

Сложеница: *б(ј)елодун* Подриње (Симоновић л.с., РСАНУ); изрази: *б(ј)ели слез* (Шулек 1879: 15, Симоновић л.с., РМС), *бијели слез*, *бијели шљез*, *били слиз* (Симоновић л.с.);

3. „*Althaea cannabina* L. из ф. *Malvaceae*“ (id.ib.)

Израз: *бијели слез* (id.ib.);

4. „*Althaea rosea* L. из ф. *Malvaceae*“ (id.ib.)

Израз: *бели слез* (id.ib.);

Коментар: У народној медицини је једно од најпопуларнијих средстава од свих болести (Чајкановић 1985: 32). У многим земљама се гаји због лековитог

дејства, а користе се листови и корен, који има највише слузи. Цела биљка је обраста густим свиленим длакама, тако да су листови сребрnobеличасти и меки, цветови су бело-ружичасти, а корен је беле боје. „Kad se oguli, sljezov je korijen bijel (što je onomasioški poticaj za denominaciju biljke), ima slatkast okus, sluzav je i veoma hranljiv. Zbog velike količine sluzi (otuda i naziv *sljez*) bijeli je sljez važna ljekovita biljka.“ (Вајс 2003: 166). Црни слез, *Malva L.*, такође се употребљава у медицини, пре свега цветови који су ружичасто-љубичасте боје, као и листови који су тамнозелене боје. „Crni je sljez od najstarijih vremena služio kao ljekovita biljka i kao povrće. Sadrži mnogo sluzi, zbog čega se upotrebljava za liječenje kašljati katara pluća. U antičkom Rimu proljetne listove crnoga sljeza smatrali su posebno hranljivim i zdravim“ (Вајс 2003: 166). Када је реч о сложеници *белодун*, она је нејасног порекла, види етимологију у ЕРСЈ 2008: 118 s.v. белодух.

– 1. „*Anthyllis L.* из ф. *Papilionaceae*“ (Симоновић 1959: 39)

Сложеница: *белодун* (id.ib.);

2. „*Anthyllis vulneraria L.* из ф. *Papilionaceae*“ (Симоновић 1959: 40)

Сложенице: *б(ј)елодун* (Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)елодух* (РСАНУ);

Коментар: Назив *Anthyllis* је од грч. *anthos* „цвет“ и *julos* „маља“, јер је чашица са цветовима маљава (Симоновић 1959: 39). *A. vulneraria* је зељаста ливадска биљка, има длакаву стабљику и цветове жуто до црвено обојене, употребљава се у народном лекаству и служи и за бојење пређе. Сложенице *белодун* / *белодух* су нејасне етимологије, види у ЕРСЈ 2008: 118 s.v. белодух. Нејасне мотивације, можда је због маљавих цветова (види ниже мотивацију назива за траве).

– 1. „*Astragalus contortuplicatus L.* из ф. *Papilionaceae*“ (Симоновић 1959: 59)

Израз: *чич беличастии* (id.ib.);

2. „*Astragalus creticus L.* из ф. *Papilionaceae*“ (id.ib.)

Двочлана сложеница: *врдина билошрна* (Шулек 1879: 16, Симоновић l.c., Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Назив *Astragalus* „козинац“ од грч. *astragalos* „скочна кост“, „на коју наличе угласте семенке врста овога рода“ (Симоновић 1959: 58). Мотивација вероватно по белим цветовима, налик на семенке.

– „*Bellis perennis L.* из ф. *Compositae*; красуљак“ (Симоновић 1959: 66-67, Вајс 2003: 356)

Изведеница: *б(ј)елка* / *бијелка* (Шулек 1879: 13, 15, Симоновић 1959: 66, РСАНУ); изрази: *бела рага* (Симоновић l.c., РМС);

Коментар: Дугогодишња ливадска зељаста биљка, чији су листови скупљени у приземну розету, а цветови по ободу бели или ружичасти (РСАНУ). Стога мотивација је највероватније по бело-ружичастој боји цвета. Вукадиновић је забележио да се у народној медицини Сврљига *бела рага* користи као „чај [...] за испирање очију“ (1998: 5).

– „*Sacalia L.* из ф. *Compositae*; серав лист, серовка“ (Симоновић 1959: 85)

Сложеница: *беликар-шрава* (Шулек 1879: 12, Симоновић l.c., Скок 1: 153b s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Види врсту *Adenostyles albifrons* (*alliariae*). Мотивација је по белој боји ситних цветова.

– 1. „*Calendula L.* из ф. *Compositae*; невен“ (Симоновић 1959: 88)

Израз: *б(ц)ело зеље* (Симоновић l.c., РМС);

2. „*Calendula arvensis L.* из ф. *Compositae*“ (Симоновић l.c., Вајс 2003: 358)

Изведеница: *билећ* (Шулек 1879: 15, Симоновић l.c., Скок 1: 152b s.v. *bio* (*bijel*));

3. „*Calendula officinalis* L. из ф. *Compositae*“ (Симоновић л.с., Вајс 2003: 358)

Изведенице: *билек*, *билећ* (Шулек 1879: 15, Симоновић л.с., Скок 1: 152b s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Назив *Calendula* од лат. *calendae* „први дан у месецу“, тј. месец дана, чиме се обележава дуже трајање цвета, који се редовно *календарски* ујутро отвара, а увече затвара. Има жуту, наранџасту боју цвета, стога постоје други називи: *жутић*, *жутићели*, *жутицвешка* (Симоновић 1959: 88). Има изузетно лековито антисептично и антибактеријско дејство, посебно за кожна обољења, гљивичне инфекције и ране. Чајкановић помиње невен, да се често спомиње у народним женским љубавним песмама и да је веома популаран у љубавној магији (Чајкановић 1985: 178-179). Нејасне мотивације, с тим што се слични називи јављају и за биљку *Chrysanthemum* (в. ниже) која такође има златасту боју цвета.

– „*Carlina acaulis* L. из ф. *Compositae*; вилино сито“ (Симоновић 1959: 100, Вајс 2003: 250)

Сложеница: *б(ј)елоџирн* Зоруновац (Симоновић л.с., РСАНУ); изрази: *б(иј)ели џирн* (Симоновић л.с.);

Коментар: Мотивација је по белој боји цвета и бодљама на лишћу.

– „*Sentaurea calcitrapa* L. из ф. *Compositae*; околочеп“ (Симоновић 1959: 106, Вајс 2003: 254)

Сложеница: *б(ј)елоџирн* (Симоновић л.с., РСАНУ);

Коментар: Мотивација је по беличастом цвету и бодљикавом стаблу.

– 1. „*Clematis* L. из ф. *Ranunculaceae*; павит, скробут“ (Симоновић 1959: 130)

Изрази: *бела лоза*, *бијела џиџа* (Симоновић л.с.);

2. „*Clematis vitalba* L. из ф. *Ranunculaceae*; павит, скробут“ (Симоновић л.с.)

Сложеница: *билолоза* (Шулек 1879: 16, Симоновић 1959: 130); изрази: *б(ј)ела лоза*: Садил Мара виноград | И б’јелу лозу винову — Павит или бијела лоза ... је штетан шумски коров (Вук, Шулек 1879: 15, Симоновић л.с., РСАНУ), *бела џавиџина*, *бела џовиџина*, *бела џиџа*, *бијела виџина*, *бијела лоза*, *бијели џавиџ* (Симоновић л.с.);

Коментар: Цветови ове листопадне дрвенасте пузавице, која се пење по дрвећу, су млечнобеле боје (Шилић 1990: 35). Уп. укр. *білолізник* „*Eurotia Adans*“, *белолозник* „*Eurotia ceratoides*“, *белолоз* „врба, *Salix Gmelini*; *Salix stipularis* Smith.; *Salix amygdalina* L.“ (ЕСУМ 1982: 197 s.v. *білолізник*). Симоновић за биљку *Eurotia Adans* каже да због маља изгледа као бућ, плесан (рус. *шерескен*) (Симоновић 1959: 194). Попут *босиљка*, случај ‘б(иј)еле лозе винове’ оправдава казивање да је биљка бела зато што јој је плод светле боје, што се види у два стиха преузета из Вукове збирке народних песама (в. горе) (Ивић 1999). Чајкановић помиње неколико народних веровања везаних за белу лозу, нпр. цвет се користи код кађења од урока, плача и страве (Чајкановић 1985: 24-25). Ови називи су мотивисани белим цветовима биљке.

– 1. „*Chrysanthemum* L. из ф. *Compositae*; попадика“ (Симоновић 1959: 120)

Изведеница: *бјелица* (Симоновић л.с.), *билица* (Скок 1: 152b s.v. *bio* (*bijel*)), *билећ* (id.ib.); израз: *б(иј)ело / било зеље* (РМС);

2. „*Chrysanthemum segetum* L. из ф. *Compositae*“ (Симоновић л.с.)

Изведеница: *билица* (Симоновић л.с.);

Коментар: *Chrysanthemum* је настало од грч. *chrysos* „злато“ и *anthemon* „цвет“, због златасте боје цвета, тако други називи за *Chrysanthemum segetum* L. су: *жуџа рада*, *жуџак*, *жуџи раван* (Симоновић 1959: 120). Нејасне мотивације,

и као што смо поменули, постоје слични називи за невен, *Calendula*, који такође има жуту, наранџасту боју цвета.

– 1. „*Echinops* L. из ф. *Compositae*; главоч, сикавица“ (Симоновић 1959: 176)

Сложеница: *б(ј)елоштрн* (Симоновић l.c., РСАНУ, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*));

2. „*Echinops rirto* L. из ф. *Compositae*“ (Симоновић l.c.)

Изрази: *бела сикавица, бели чкаљ* (Симоновић l.c.);

Коментар: Назив *Echinops* од грч. *echinops* „јез“ и *ops* „лик“, зато што ова зељаста биљка има округле цвасти, чији се лисни режњеви завршавају бодљама (Симоновић 1959: 176). Називи су добијени због изгледа цветне, беличасте главице и бодљикавих листова. Уп. у чешком фитоним *bělotrn kulatohlavy* „*Echinops sphaerosephalus* L.“ (Ристонова 2007: 48).

– „*Helichrysum italicum* из ф. *Compositae*; смиље“ (Симоновић 1959: 226)

Сложеница: *белобрага* (Шулек 1879: 16, Симоновић l.c., Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*)); изрази: *бела брага* (Симоновић l.c.), *било зеље* (РМС, Симоновић l.c.);

Коментар: Једно од тумачења порекла лат. назива *Helichrysum* јесте од грч. *helios* „сунце“ и *chrysos* „злато“, због боје и изгледа цветних главица (Симоновић l.c.). Смиље код Чајкановића се помиње превасходно као девојачко, девичанско биље, зато што има апотропајску моћ и као вилинско цвеће (Чајкановић 1985: 218-220). Називи су вероватно настали због листова, који су беличасти и оштри, попут браде.

– „*Hyacinthus orientalis* L. из ф. *Liliaceae*; зумбул“ (Симоновић 1959: 238)

Сложеница: *белоћулија* Пераст (Шулек 1879: 13, Симоновић l.c., РСАНУ, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Вишегодишња зељаста биљка са мирисним цветовима најчешће беле, ружичасте или плавичасте боје скупљеним у гроздасту цваст, која се гаји по вртovima због пријатног изгледа и мириса (РСАНУ). Називи су мотивисани по белој боји цветова.

– „*Leontopodium alpinum* из ф. *Compositae*; рунолист“ (Симоновић 1959: 269)

Изведенице: *б(ј)елица* Истра (Симоновић l.c., РСАНУ; Ђокић 2003), *б(ј)еличица* (Симоновић l.c., РСАНУ); сложеница: *б(ј)елолисти* Херц., Горски Котар (Шулек 1879: 15, Симоновић l.c., РСАНУ); изрази: *бијели листи, били листи* (Симоновић l.c.);

Коментар: Вишегодишња зељаста планинска биљка из пор. главочика има бели цвет у облику звезде, а стабло и лишће је обрасло густим длачицама (РСАНУ). Мотивација је вероватно по белом цвету и по белој боји листова, који су обрасли длачицама (види ниже мотивацију назива за траве).

– 1. „*Lepidium* L. из ф. *Cruciferae*; гроница“ (Симоновић 1959: 269)

Изведеница: *бељушика* (id.ib.); израз: *бела шрава* (id.ib.);

2. „*Lepidium ruderalis* L. из ф. *Cruciferae*; гроница“ (Симоновић 1959: 270)

Изведеница: *бељушика* (id.ib.; Ђокић 2003);

Коментар: *Бела шрава* код Чајкановића се помиње у народном обичају када је трудна жена носи за појасом до порођаја, да је заштити од бабица (Чајкановић 1985: 300). Биљка има ситне беле цветове, тако да се мотивација може тиме објаснити.

– „*Leucanthemum vulgare* из ф. *Compositae*; воловско око“ (Симоновић 1959: 271)

Изведеница: *б(ј)елица* (Симоновић l.c., РСАНУ; Ђокић 2003); изрази: *бела ганка, бела кресница, бијело зеље, били звиздан* (Симоновић l.c.);

Коментар: Биљка *Leucanthemum* L. је изведено од грч. *leucos* „бео“ и *anthemon* „цвет“, због белих ободних цветова (Симоновић l.c.). Мотивација је по белој боји цвета.

– 1. „*Lithospermum arvense* L. из ф. *Boraginaceae*“ (Симоновић 1959: 278)

Израз: *било зрно* (id.ib.);

2. „*Lithospermum officinale* L. из ф. *Boraginaceae*; врапсеме“ (id.ib., Вајс 2003: 201)

Сложеница: *билозрнац* (Шулек 1879: 16, Симоновић l.c.), *билочица* (Шулек l.c., Симоновић l.c.);

3. „*Lithospermum purpureo-coeruleum* L. из ф. *Boraginaceae*“ (Симоновић l.c.)

Сложеница: *веће билозрно* (Шулек l.c., Симоновић l.c.);

Коментар: Назив *Lithospermum* од грч. *lithos* „камен“ и *sperma* „семе“, због изгледа чврстих семенки (зато и *врајсеме*, *врабац*, *врабје семе*, *врабч(и)је семе*) (Симоновић 1959: 277). *Lithospermum officinale* „чији су sitni modrikastobijeli, glatki i sjajni plodići omiljena ptičija hrana“ (Вајс 2003: 201). *Lithospermum arvense* има бели цвет, међутим називи су добијени по белим семенкама.

– 1. „*Marrubium* L. из ф. *Labiatae*; тетрљан, тотрљан“ (Симоновић 1959: 292)

Изведеница: *бељушка* (id.ib.);

2. „*Marrubium incanum* L. из ф. *Labiatae*; очајница“ (Симоновић 1959: 293)

Изведенице: *билушина* (Шулек 1879: 16, Симоновић l.c., Скок 1: 153b s.v. *bio* (*bijel*)), *бјелошника* (Симоновић l.c.; Ђокић 2003); изрази: *бијела маруља* (Симоновић l.c.), *бијело зеље* / *било зеље* (РМС, Симоновић l.c.);

3. „*Marrubium vulgare* L. из ф. *Labiatae*, из пор. уснатица; бели тетрљан“ (Симоновић l.c., Вајс 2003: 278)

Изведенице: *б(ј)елушина*, *бељушина* (Симоновић l.c., РСАНУ); изрази: *б(и)ели шејрљан*, *бела шејрљана*, *бијели шојрљан*, *бела мейта* (Симоновић l.c.);

Коментар: Други назив за *Marrubium vulgare* је *црне смрагејна* (Симоновић l.c.). Види етимологију осталих *б(ј)елушина* у врстама: „*Stachys annua*, старачац“, „*Calamagrostis epigeios* из ф. *Gramina*“, „*Adropogon* (*A. gryllus*) из ф. *Gramina*, ђиповина“, „трава налик на копитњака, вероватно подбел *Tussilago*“ и „врста траве“ у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. *бељува*. „*Marulja* је jedna od najstarijih ljekovitih biljaka, koja је bila poznata još u starom Egiptu kao protuotrov i kao lijek u bolestima dišnih organa“ (Вајс 2003: 278). Мотивација ових назива је можда због беле боје цветова и длакавих, „маљавих“ листова.

– 1. „*Narcissus poeticus* L. из ф. *Amaryllidaceae*; нарцис, овчица, суноврат“ (Симоновић 1959: 314, Вајс 2003: 365-366)

Сложеница: *б(ј)елоцваџи* (РСАНУ, РМС, ЕССЈА 1975: 71 s.v. **bělokvěťъ*(*jb*)); изрази: *бели нарцис*, *бијели суноврати* (Симоновић l.c.);

2. „*Narcissus radiflorus* L. из ф. *Amaryllidaceae*“ (id.ib.)

Сложеница: *б(ј)елоцваџи* (id.ib.);

Коментар: Род вишегодишњих биљака са луковицом, најчешће са једним белим цветом пријатног мириса која расте по влажним брдским ливадама (РСАНУ). Мотивација је очигледно по белом цвету.

– „*Polygonatum officinale* All. из ф. *Convallariaceae*; зализ, покосница“ (Симоновић 1959: 368)

Сложеница: *белошправа* (Шулек 1879: 13, Симоновић l.c.); изрази: *бела брамурка*, *бели корен*, *бијела косиобоља* (Симоновић l.c.);

Коментар: Назив *Polygonatum* од грч. *polys* „многo“ и *gonu* „колeно“, јер је стабло колeнцима издeљeно на чланкe (Симоновић 1959: 368). Ова биљка има ситнe бeлe цвeтoвe, тако да се тимe мoжe објаснити мoтивација датих назива, док фитоним *бели корeн* настao је због бeлe бојe корeна.

– „*Potentilla palustris* (*Comarum p.*) из ф. *Rosaceae*“ (Симоновић 1959: 375)

Префигирани облик: *забијeлник* (Симоновић l.c., РСАНУ, РМС);

Коментар: Врста петoпрстицe из порoдицe ружа, са цвeтoвима различитих боја (црвeна, бeлa, жутa), тако да су називи мoтивисани по бeлoј боји цвeтoвa.

– 1. „*Rosa alba* L. из ф. *Rosaceae*“ (Симоновић 1959: 403)

Изрази: *б(и)eлa ружа, бeлa русa* (РМС, Симоновић l.c.);

2. „*Rosa canina* из ф. *Rosaceae*“ (id.ib., Вајс 2003: 101-102)

Израз: *бeлa ружа* (id.ib.);

3. „ружa“

Извeденица: *б(ј)eлицa* (РМС);

Коментар: Листoпадни грм *Rosa canina* има цвeтoвe свeтлoружичастe или бeлe бојe (Шилић 1990: 91). Чајкановић описујући народнa верoвања o црвeнoј ружи помињe да у oколини Нишa пoстoји причa да је ружа најпрe билa бeлa, али кaкo се нека дeвoјкa, не знајући зa бoдљe, уболa, ружа је пoстaлa црвeнa (Чајкановић 1985: 209). Мoтивација кaо у прeтхoднoм случaју по бeлoј боји цвeтoвa.

– „*Saponaria officinalis* L. из ф. *Caryophyllaceae*; сапуникa, сапун-травa“ (Симоновић 1959: 419)

Слoженица: *б(ј)eлoнoжa / бјeлoнoжa* (Симоновић l.c., РСАНУ, РМС, Скок 1: 154a s.v. *bio* (*bijel*)); израз: *бeлa нoжa* (Симоновић l.c.);

Коментар: Назив *Saponaria* од лат. *sapo* „сапун“, јер у корeну има сапoнинa, тако да се при трљању у води пенушa, и узимa се зaтo зa прaње (Симоновић 1959: 419). Ова биљка има бeлe цвeтoвe, мeђутим нејаснo је зaштo се називи oднoсe нa нoгу.

– 1. „*Stachys annua* L. из ф. *Labiatae*; старачац“ (Симоновић 1959: 450)

Извeденицe: *бељушикa*: Јесeн прaвa гoспoјинa мaлa | по пољу се бeли бeљушикa Бачкa, *бељушинa* Бачкa (Симоновић l.c., РСАНУ; Ђoкић 2003); изрази: *бели бoсиљaк* Јa њoј дaдo струк румeнe ружe, | Oнa мeни стрик бeлa бoсиљкa НП код Вукa (Симоновић l.c., РСАНУ), *бели чистaц* (Симоновић l.c.);

2. „*Stachys recta* L. из ф. *Labiatae*; чистац“ (id.ib.)

Израз: *бели бoсиљaк* (id.ib.); фрaзa: *oд бeлa бoсиљкa „бeз рaзлoгa, тeк oнaкo; oд дoбрa“* (РСАНУ);

Коментар: Биљкa *Stachys* L. је дoбилa нaзив oд грч. *stachys* „клас“, јер су цвeтoви у привиднoм класу (id.ib.). Види кoмeнтaр код *Marrubium vulgare* L. и eтимoлoгију фитoнимa *б(ј)eлушинa* у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. бeљувa. М. Ивић кeжe дa је eпитeт *бели* кoришћeн у фoлклoрнoј пoeзији кaо ‘стajaћи’ пoсeбнo кaдa је рeч o биљкaмa кoјe ‘бeлo цвeтajaу’ (пoпут *бoсиљкa*) и дaјe визуeлни пoвoд зa пoмињањe *бeлoж*, кaо у примеру из Вукових народних пeсaмa (види пример гoрe). Бoсиљaк је, мeђутим, у народу изузeтнo ceњeн и рaспрoстрaњeнo је верoвањe o њeгoвoј зaштитнoј мaгијскoј улoзи (Ивић 1999). *Stachys annua* и *recta* L. имaју бeлe цвeтoвe, тако да се тимe мoжe објаснити мoтивација.

– „*Tussilago farfara* L. из ф. *Compositae*; кoпитњaк“ (Симоновић 1959: 482-483, Вајс 2003- 225-226)

Извeденицe: *бјeлушинa* „верoвaтнo пoдбeл *Tussilago*, трaвa нaлик нa кoпитњaкa“ Ликa (Вук, Шулек 1879: 18, Симоновић 1959: 482, РСАНУ), *бељушкa* „истo“ (Симоновић l.c.); префигирани облици: *пoдб(и)eл / пoдбјeл* (Вук, Симоно-

вић 1959: 483, РСМ), *подбела*, *подбелек* (Симоновић I.c.), *подбѣљ* / *подбѣјељ* / *подбјељ*, *подбео* / *подбио* (РСМ, Симоновић I.c.), *подбил* / *подбила* / *подбиљ* / *подбио* (Вук, Симоновић I.c.), *подбјелица* (Симоновић I.c.); сложенице: *б(ј)елокојићњак* (Шулек 1879: 18, Симоновић 1959: 482, РСАНУ), *биложива* (Шулек 1879: 16, Симоновић I.c.);

Коментар: Ова зељаста биљка, из породице главочика, има већи број стабала, покривена љуспастим листићима, који се после цветања отварају и тада су крупног срцастог облика, а на наличју су сребрнасте боје. Цветови су жуте боје, који се после цветања дају семе беле боје попут маслачка. „Osим svijeta koji naraste prije listova, druga uočljiva karakteristika biljke su listovi s naličja pustenasti i bijeli (za razliku od listova lopuha), koji se razvijaju pošto je biljka već osvala [...]. Upravo ti svijetli, „bijeli“ listovi na poledini mogli su biti onomasiološkim poticajem za stvaranje naziva *podbel*, koji je postanjem postverbal od glagola *podbijeliti* „podguliti drvo, ozdo zabijeliti“ [...].“ (Вајс 2003: 226). Тако и Скок (1: 154b s.v. *bio* (*bijel*)) каже да је од глагола *подбијелити* „подгулити дрво, одоздо забелити“ настао поствербал *подбјел*. Поименичен назив *подбел* је наведен у ЕРСЈ под одредницом бео (2008: 149), а за етимологију фитонима *б(ј)елушина* види коментар код *Marrubium vulgare* и у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. бељува. Код осталих Словена налазе се слични називи за ову биљку, тако имамо у руском *подбел*, *белокојићњик* (Симоновић 1959: 483, БЕР 1996: 433), украјинском *подбіл*, *білух*, *білі листки*, *білокојићник* (ЕСУМ 2003: 388), белоруском *падбел*, *подбел* (ЕСБМ 1993: 100-101), пољском *podbial* (Бориш 2005: 451), чешком *podběl lékařský / léčivý / obecný, podbělica, podbil, podbílék, běl, koňské kopyto*, (Махек 1968: 466, Ристонова 2007: 417), словачком *podbel* (Безлај 1995: 68, БЕР 1996: 433), бугарском *подбел*, *подбјала* (БЕР 1996: 433), словеначком *podbel, podbela, spodbel, izpodbel* (Безлај 1995: 68). Махек, Безлај, Бориш и Ристонова такође сматрају да су називи у словенским језицима добијени по сивкастој, беличастој боји на наличју листова ове биљке (Махек 1968: 466, Безлај 1995: 68, Ристонова 2007: 417, исто и у БЕР 1996: 433 и ЕСУМ 2003: 388). Подбел се употребљава као лек против кашља, јер садржи велику количину слузи, а Чајкановић помиње и остала лековита дејства ове биљке код Срба (Чајкановић 1985: 192).

– 1. „*Verbascum thapsus* L. из ф. *Scrophulariaceae*; дивизма“ (Симоновић 1959: 492)

Сложенице: *б(ј)елолісті* Далм., *б(ј)елојерка* (Шулек 1879: 13, Симоновић I.c., РСАНУ);

2. „*Verbascum speciosum* из ф. *Scrophulariaceae*“ (Симоновић 1959: 491)

Израз са сложеницом: *дивизма белолисна* (id.ib.);

Коментар: Двогодишња зељаста биљка усправног стабла, листова дугих и обраслих маљама и жутих цветова у гроздастој цвасти, која се употребљавају у медицини (РСАНУ). Чајкановић набраја када се све дивизма у народу употребљава код лечења (Чајкановић 1985: 88). Мотивација по „маљавом“, беличастом листу.

– **Траве:**

– 1. „*Andropogon* L. из ф. *Gramina*, ђиповина“ (Симоновић 1959: 34)

Изведенице: *бељуш*, *бељушина* Крагујевац (Симоновић I.c., РСАНУ);

2. „*Andropogon ischaetum* L. из ф. *Gramina*“ (Симоновић I.c.)

Изведеница: *белешина* (id.ib.);

Коментар: Назив *Andropogon* L. је од грч. *aner, andros* „човек, мушкарац“ и *рогоп* „брада“. Због тога други назив ове биљке је *власка*, у руском постоје лексе-

ме: *золотобородник* и *бородач* (id.ib.). Види коментар код *Marrubium vulgare* L. и етимологију фитонима *б(ј)елушина* у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. бељува.

– 1. „*Calamagrostis* Adans. из ф. *Gramina*“ (Симоновић 1959: 86)

Изведеница: *белешина* (id.ib., Скок 1: 153a s.v. *bio* (*bijel*));

2. „*Calamagrostis epigeios* из ф. *Gramina*“ (id.ib.)

Изведенице: *белешина* (Шулек 1879: 12, Симоновић l.c., РСАНУ), *б(ј)елушина* Трешњево (Симоновић l.c., РСАНУ);

Коментар: Трава *Calamagrostis* расте на песковитом тлу (РСАНУ). Други назив за *C. Adans.* је *власача*, а у руском *вейник* (Симоновић l.c.). Види етимологију у ЕРСЈ 2008: 150, 151 s.v. бео, такође види коментар код *Marrubium vulgare* L. и етимологију фитонима *б(ј)елушина* id. 136-137 s.v. бељува.

– „*Holcus lanatus* L. из ф. *Gramina*; пауља“ (Симоновић 1959: 235)

Изведеница: *беља* (id.ib.);

Коментар: Трава, чији су други називи: *медица маљава*, *медуника* *вунасиша* (id.ib.). У пољском се зове *kłóśówka wełnista*.

– „*Poa pratensis* L. из ф. *Gramina*“ (Симоновић 1959: 365)

Изведеница: *белица*, изрази: *меџлица бела*, *шрава-белица* (id.ib.);

Коментар: Зељаста биљка, која такође носи називе *власница*, *власњача* (id. ib.). У пољском имамо *wiechlina łąkowa*. Код Шулека имамо фитоним *белица* „трава“ (Шулек 1879: 12).

– Изведеница: *бјелиш* „вероватно *Sesleria coerulea* из ф. *Gramina*, трава налик на виш“: Народ вели: У сваку траву има лијека осим у виш и бјелиш ЦГ (РСАНУ);

Коментар: Код Симоновића није забележена дата лексема под одредницом *Sesleria coerulea* из ф. *Gramina*, виш, модрика (Симоновић 1959: 435). Види етимологију овог назива у ЕРСЈ 2008: 360-361 s.v. бјелиш.

– Изведеница: *б(ј)елушица* „врста траве“: На Рајцу расте млечика ... божур, бјелушица (од беса једу је) Руднички окр.; Лика; *бељушка* „исто“: Од траве које расту по ливадама ове су: мајчина душица ... млечика, бељушка, трескот Срем (РСАНУ);

Коментар: Нема код Симоновића. Види етимологију овог назива у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. бељува.

– **Индустријска биљка:**

– „*Cannabis sativa* mas из ф. *Cannabinaceae*; мушки струк конопље“ (Симоновић 1959: 94, Вајс 2003: 380)

Изведенице: *б(ј)џелка* / *бијелка* Тимок (Симоновић l.c., РСАНУ), *бџелка* / *бијелка*: Бељке стижу раније, беличасте су боје и више су од црнке. Од њих је много лепша и беља кудеља Заглавак (РСАНУ), *белица* (Шулек 1879: 12, Симоновић l.c.), *б(ј)елојка*: Мушке биљке зову се „белојка“, јер њихово влакно је тање и беље, него влакна женских биљака конопље; Херц. (Шулек 1879: 17, Симоновић l.c., РСАНУ, РМС), *б(ј)елојка*: Прво стигну за брање [конопље] бељојке, па црнојке (РСАНУ); израз: *бела конојља* (Симоновић l.c.);

Коментар: Мушки струк конопље је једногодишња зељаста биљка која служи за производњу грубих тканина и ујади. Забележена је опозиција *црнојка* (женски струк) : *белојка* (мушки струк конопље). Конопља је једна од првих култивисаних биљака и употреба конопље је изузено стара. Реч *конојља* се налази и у другим словенским језицима, па се може закључити да су је Словени управљали и користили у својој заједничкој прапостојбини. Забележен је обичај у Горњој Пчињи да приликом сетве конопље домаћин ставља међу семење три кувана јаја да би конопља била бела попут јајета. Украјинци су такође користили јаја у те сврхе, али приликом сетве лана. Белоруси су пак сејали конопљу тако што

су семе стављали у бело платно, да би влакна конопље била бела (СД 1995: 152-153). У Ђурићевом додатку Чајкановићевог Речника српских народних веровања о биљкама забележен је обичај стављања семена конопље са јајетом у белу торбу да би конопља била бела (Чајкановић 1985: 278). Чајкановић каже за конопљу следеће: „Ретко је која биљка толико изложена утицајима злих демона, и, с друге стране, ретко је која биљка толико пуна нарочите снаге као к. [...] Отуда се десило да се, с једне стране, од сетве па док се не оснује и не изатка, стално предузимају профилатичке мере и врачања у њену корист; с друге стране, она је врло често табуирана“ (id. 132). Чињеница је да се конопља пуно гајила у прошлости, али у XX веку са индустријским развојем она престаје да се гаји и тако све брже нестају некадашња веровања о њој. У области фитолингвистике о конопљи су писали Богдановић и Првуловић (1996). Види етимологију наведених лексема у ЕРСЈ 2008: 109-110 s.v. белка, 3: 119 s.v. белојка, 3: 106-107 s.v. белица.

– Љиве:

– „*Lactarius piperatus* Fr. из ф. *Agaricaceae*; млечница, папрењача“ (Симоновић 1959: 257)

Изведеница: *би(ј)елчица* (id.ib.); изрази: *бела кравјача*, *бела млечница* (id. ib.);

Коментар: Мотивација се вршила посредно по белој боји млечног сока, коју гљива садржи у свом плодносном телу.

– „*Polyporus fomentarius* из ф. *Polyporaceae*; труд“ (Симоновић 1959: 371)

Изведеница: *б(ј)елчица* Босна (Шулук 1879: 17, Симоновић l.c., РСАНУ, Скок 1: 153a s.v. *bio* (*bijel*));

Коментар: Ова врста гљиве на буковом пању је беле боје.

– Називи без јасне идентификације:

– Изведеница: *бјелиш* „биљка из ф. *Umbelliferae*“ (РСАНУ);

Коментар: Види етимологију овог назива у ЕРСЈ 2008: 360-361 s.v. бјелиш. Мотивација можда по белој боји цвета, јер се у тој фамилији налазе управо такви цветови.

– Изведеница: *бјелушика* „нека горска биљка“ Далм., Скрад (Шулук 1879: 18, РСАНУ);

Коментар: Види етимологију овог назива у ЕРСЈ 2008: 136-137 s.v. бељува.

– Изведеница: *б(ј)ељуга* „врста корова“ КМ (РСАНУ).

Коментар: Нема довољно информација да би се установила мотивација.

Закључак

У првој групи, *дрвеће* и *грмље*, ексцерпирани смо укупно 6 родова, у оквиру којих има 15 врсти дрвећа и грмља. Дрвеће⁴ се именује по карактеристикама које има: боја цвета, начин раста, изгледа стабла итд. По боји цветова формирали су се називи за мирту *Myrtus communis*, зову *Sambucus nigra*, и можда за липу *Tilia tomentosa* и *cordata*. По боји коре (посебно када је дрво младо) називе су добиле следеће врсте: *Carpinus betulus* и *orientalis*, граб, *Pinus silvestris*, *halepensis*, *leucodermis*, *peuce* и *nigra*, бор и *Quercus ilex*, *lanuginosa* и *sessiliflora*, храст. По боји листова (најчешће беличастом наличју) именовани су фитоними: цер *Quercus cerris*, храст *Quercus ilex* и *lanuginosa* и можда липа *Tilia tomentosa* и *cordata*. По боји жира настали су називи за храст *Quercus robur*. Опозитивне парове нала-

4 Код нас је Надежда Јовић своје радове посветила дрвећу (Јовић 1998 и 2000).

зимо код следећих врсти: *Carpinus betulus* : *Carpinus orientalis* (бели / црни граб), *Pinus silvestris*, *halepensis*, *leucodermis*, *peuce* : *Pinus nigra* (бели / црни / црвени бор), *Quercus ilex* (б(ј)ел / церника, цника / зелени храст), *Quercus sessiliflora* (б(ј)ел, б(ј)ељ, бјелик, бељик, белов, белохраст(ић), итд. / црни даб, црни храст), *Tilia tomentosa*, *cordata* : *Tilia platyphyllos* (бела / црна липа) и већ поменута *Sambucus nigra* (б(ј)елика, б(ј)еликовина, по цвету / црна зова, црни базаџ, по црном плоду / црвена зова, по црвеном соку плода).

У другој групи Самоникле биљке са цветшовима и коровско биље има укупно 27 родова, а у оквиру тога 47 врсти биљака. По белој боји цвета мотивисани су следећи називи за: *Astragalus contortuplicatus* и *creticus*; *Bellis perennis*; *Cacalia*; *Clematis* L. и *Clematis vitalba*; *Hyacinthus orientalis*; *Lepidium* и *Lepidium ruderales*; *Leucanthemum vulgare*; *Narcissus poeticus* и *radiflorus*; *Polygonatum officinale*; *Potentilla palustris*; *Rosa alba* и *canina*; *Stachys annua* и *recta*; док по беличастом, бодљикавом цвету: *Carlina acaulis*; *Centaurea calcitrapa*; *Echinops* L. и *Echinops rirto*. Биљка која је добила назив по бодљикавом, беличастом лишћу је *Helichrysum italicum*; док по беличастом наличју листова имамо *Tussilago farfara*. Имамо такође четири биљке са „маљавим“ листовима и(ли) стабљикама: *Anthyllis* L. и *Anthyllis vulneraria*; *Leontopodium alpinum* (са белим цветом); *Marrubium* L., *Marrubium incanum* и *Marrubium vulgare* (са белим цветовима); *Verbascum thapsus* и *speciosum*. Биљке са белим семеном: *Lithospermum arvense*, *officinale* и *purpureo-coeruleum*; и са белим кореном: *Althaea* L., *Althaea officinalis*, *cannabina* и *rosea*; *Polygonatum officinale*. Опозицију бело : црно уочили смо код: *Althaea* L. : *Malva* L. и *Marrubium vulgare*. Нејасне називе имају биљке: *Adenostyles albifrons*; *Calendula* L., *Calendula arvensis* и *officinalis*; *Chrysanthemum* L. и *Chrysanthemum segetum*; *Saponaria officinalis*.

У трећој групи Траве⁵ има укупно 4 рода из исте фамилије (*Gramina*), а у оквиру тога 6 врсти биљака, као и неколико лексема са нејасним значењима. Фамилија *Gramina* је велика фамилија правих трава, у коју се убрајају и житарице. Како је описано у коментарима, да се приметити да све наведене биљке (*Andropogon* L. и *Andropogon ischaetum*; *Calamagrostis* Adans. и *Calamagrostis epigeios*; *Holcus lanatus*; *Poa pratensis*) су описане као „маљаве“, „брадате“, „вунасте“ и да им је изглед попут власи, што указују и други називи, као и називи у другим словенским језицима. Код именовања трава треба узети у обзир чињеницу „да је погодност биљака за задовољење људских потреба важна за њену народну номинацију, као и то да се именују само оне биљке, које, из различитих разлога и на различит начин, привлаче људску пажњу.“ (Драгин 1998: 10). Тако траве скрећу пажњу на себе својом бојом, структуром, величином и мирисом, и као у нашем случају својом „длакавошћу“, која даје беличаст изглед.

У четвртој групи имамо индустријску биљку, мушки струк конопље, *Cannabis sativa mas*, и као што се види из коментара и из увода, опозицијом бело : црно, поларизује се појава мушки-женски струк конопље (белојка : црнојка), а у примерима забележених лексема видимо да је, за разлику од женског струка, мушки струк бељи, тањи, виши, раније стиже и лепша је кудеља њега, што је било сасвим довољно да би се ове карактеристике у народу уочиле и да би се по томе вршила номинација.

5 О ливадском биљу, тј. о биљкама које не гаји човек (под ту дефиницију потпадају и траве) писала је Јордана Марковић (1996), док о коровском биљу, тј. „све некорисне и штетне биљне врсте које се јављају изван обрадивих површина и као пратиоци културних биљака на њивским површинама“ имамо код Драгин (1998: 10).

У петој групи *Гљиве* забележене су две врсте (*Lactarius piperatus* и *Polyporus fomentarius*), с тим што се код прве номинација вршила посредно преко млечног сока те гљиве, а код друге по белој боји тела.

У шестој групи се налазе *Називи без јасне идентификације* и самим тим се не може прецизно одредити мотивација за настанак датих назива.

Закључујемо да смо ексцерпирали укупно 40 родова и 76 врсти биљака. Инвентар прикупљених фитонима је организован у шест целина, по значењима и врстама биљака. Набројени биљни називи се темеље на придевској основи *бео* и његовој семантици и имају своје оправдање у самом референту биљке. Тако имамо фитониме који су непосредно мотивисани по беличастој боји цвет(ов) а, коре, жира, семена, корена, листова (најчешће по беличастом наличју), као и по „маљавим“ листовима и(ли) стабљикама. Код трава забележили смо номинацију по „маљавом“ изгледу. Такође смо навели бројне опозитивне парове. У нашем раду приметили смо да постоје фитоними који означавају само једну јединку тј. врсту, али постоје и бројни називи – хомоними, који настају због исте мотивационе базе, нпр. због исте заједничке особине које поседују две или више различитих биљних култура. Док на „стварање синонима утичу бројни фактори. Најчешће су творци нових, синонимних ликова индивидуе, па се у једном месту могу јавити различите не само фонетски и морфолошки ликови, већ и сасвим различите лексеме за номинацију исте реалије, [...] при именовању сорте неке културе појава напоредних облика је честа“ (Марковић 1998: 41).

У овом раду смо са ексцерпираном и анализираном грађом показали како је семантички релевантна бела боја и којим се све путевима вршила мотивација.

Литература и извори

- Безлај 1995: France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, tretja knjiga P-S, dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana.
- БЕР 1996: *Български етимологичен речник*, том V, отговорен редактор Иван Дуриданов, София.
- Богдановић 1996: Н. Богдановић, Именовање биља по боји, у: *Прилози из фитолингвистике*, I, Ниш, 27-32.
- Богдановић, Првуловић 1996: Н. Богдановић, Б. Првуловић, Лексика узгоја конопље и лана села Штитараца, у: *Прилози из фитолингвистике*, I, Ниш, 49-55.
- Бориш 2005: Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo literackie, Kraków.
- Бошњаковић 1998: Ж. Бошњаковић, Структура и мотивација ратарских фитонима у Срему, у: *Прилози из фитолингвистике*, II, Ниш, 50-57.
- Вајс 2003: N. Vajs, *Hrvatska povijesna fitonimija*, Institut za jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Вук: В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Вукадиновић 1998: В. Вукадиновић, Биљке у народној медицини сврљишког краја, у: *Прилози из фитолингвистике*, II, Ниш, 3-9.
- Драгин 1998: Г. Драгин, Називи коровских биљака у дијалекатским речницима српског језика, у: *Прилози из фитолингвистике*, II, Ниш, 10-18.
- Ђокић 2003: М. Ђокић, *Српско-хрватски фитономски дериваџи на -ика у индоевропском контексту (са посебним обртом на семасиологију назива за датје биљке у класичним језицима)*, магистарски рад, Филозофски факултет у Београду.

- ЕРСЈ 2008: *Етимолошки речник српског језика*, Свеска 3: БЕ-БЈ, 2008, Београд: Српска академија наука и уметности.
- ЕССЈА 1975: *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, 1974–, том 2, Москва.
- ЕСБМ 1993: *Этымалогічны слоўнік беларускай мовы*, том 8, Н–П, Мінск.
- ЕСУМ 1982, 2003: *Етимологічний словник української мови*, том перший и четвртый, Київ.
- Ивић 1993: Милка Ивић, О разликовању људи по боји, у: *Јужнословенски филолог* XLIX, 1-21.
- Ивић 1999: М. Ивић, Бело као лингвистички и културолошки проблем, у: *Јужнословенски филолог* LV, 1-19.
- Јанковић: Јелена Јанковић, „Семантичка анализа деривата *придева бео*“ (у штампи).
- Јовић 1998: Н. Јовић, Лексика дрвета у тимочком говору, у: *Прилози из филолингвистике*, II, Ниш, 19-31.
- Јовић 2000: Ј. Надежда, Творба лексике дрвета у тимочком говору, у: *Прилози из филолингвистике*, III, Ниш, 83-93.
- Марковић 1996: Јордана Марковић, Народни називи ливадских биљака, у: *Прилози из филолингвистике*, I, Ниш, 57-75.
- Марковић 1998: Ј. Марковић, Симонимија и хомонимија у повртарској лексици, у: *Прилози из филолингвистике*, II, Ниш, 40-49.
- Махек 1968: Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Ристонова 2007: Ida Rystonová, *Průvodce lidovými názvy rostlin*, Academia, Praha.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, 1-6, 1967-1976, Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1959–, Београд: Српска академија наука и уметности.
- СД 1995: *Славянские древности*, етнолингвистический словарь под редакцией Н. И. Толстого, том 1, А-Г, Москва.
- Симоновић 1959: Д. Симоновић, *Ботанички речник имена биљака*, Београд: Научно дело.
- Скок I-IV: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, 1971–1974, Zagreb.
- СМ: *Словенска митологија - енциклопедијски речник*, редактори Светлана М. Толстој / Љубинко Раденковић, ZEPTEER BOOK WORLD, Београд 2001.
- СМР: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд, 1970.
- СП 1974: *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, 1974–, Wrocław etc.
- Чажкановић 1985: В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, рукопис приредио и допунио Војислав Ђурић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Шилић 1990: Č. Šilić, *Atlas drveća i grmlja*, Sarajevo-Beograd: Svjetlost.
- Шпис Ђулум 1995: М. Шпис-Ђулум, Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора), у: *Српски дијалектолошки зборник*, XLI, Београд.
- Шуберт 1998: G. Schubert, О семантици неких властитих имена у српском језику и у другим словенским језицима, у: *Научни састајак слависта у Вукове дане* 27/2, 97-111.
- Шуберт 2001: Г. Шуберт, Боје као средство оријентације код Словена, у: *Кодови словенских култура*, Боје, 6, 66-77.
- Шулек 1879: В. Šulek, *Jugoslovenski imenik bilja*, Zagreb: JAZU.

NAMES FOR PLANTS OF ADJECTIVE *BEO* ("WHITE") IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper deals with Serbian names for plants, which they take origin from a primary adjective *beo* „white“. The aim of the paper is to present and describe the semantic structure of the given botanical names. The majority of work is the lexical-semantic analysis of the listed material, which will be divided into six sections: trees and bushes, plants with flowers and weed plants, grasses, Industrial plant, fungi and names without a clear identification. In each part will be in alphabetical order listed Latin genus names and (or) species of the plant and then there is a comment with all important information, for example: description and purpose of the plant, other names relevant to our analysis, folk beliefs and customs, and finally, the motivation for creation lexemes. Materials will be observed with the synchronic point of view, however, we will complement the work of diachronic information as needed.

Jelena Janković